

ODPUSTENIE V POLITIKE: REALITA ALEBO ILÚZIA?

DAGMAR SMREKOVÁ, Filozofický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava, SR

SMREKOVÁ, D.: Forgiveness in Politics: Reality or Illusion?
FILOZOFIA, 75, 2020, No 7, pp. 596 – 611

There are opposing views on the question of whether forgiveness makes sense as a political act. The main focus of the study is the debate about forgiveness among francophone philosophers. Some authors agree with the idea of transferring forgiveness to the domain of politics, while others have a hesitant or even negative attitude. The aim of the article is to examine the main arguments for and against each position and to find out which of the opposing views provides stronger arguments, or whether there is another defensible alternative. A key point in the dispute over forgiveness in politics is the question of whether forgiveness can be used as a strategic political tool, and, at the same time, maintain its meaning, its moral value. With regard to the resolution of this dispute, the author of the article questions the possibility of mixing two different levels: the political-legal level (to which “the politics of forgiveness” is linked) and the ethical level, which is the actual domain of forgiveness as a non-political and non-legal relationship. According to the author, thinking about forgiveness as a political tool is based on wrong reasoning. It presupposes the possibility of playing on two tables at the same time: pursuing the collective, political purpose of forgiveness, and at the same time wanting to preserve its character as a personal relationship between the offended and the offender, the victim, and the perpetrator. The author defends the view that forgiveness cannot be politically institutionalized or confused with terms belonging to the political-legal domain (such as political reconciliation or amnesty) unless its meaning is devalued.

Keywords: Forgiveness – Politics of forgiveness – Reconciliation – Transitional Justice
– Vladimir Jankélévitch – Jacques Derrida – Paul Ricœur – Pierre Hazan
– Sandrine Lefranc

Úvod

Otázka odpustenia v politike sa prvýkrát objavila po druhej svetovej vojne v súvislosti s úsilím vyrovnat' sa so zločinmi proti ľudskosti, ktoré znamenajú bezprecedentné porušenie najzákladnejších ľudských práv. Spojenie odpustenia s politikou je na prvý pohľad prekvapivé. Odpustenie a politika sú pôvodne dva navzájom celkom odlišné poriadky, dva cudzorodé svety. Odpustenie je osobná, veľmi intímna udalosť, odohrá-

vajúca sa medzi dvoma bytosťami (medzi urazeným a urážajúcim v kontexte medziľudských vzťahov, medzi hriešnikom a Bohom v prípade náboženského rozmeru odpustenia). Ide o slobodné a vo svojej autentickej podobe spontánne a nezištné gesto jednotlivca adresované druhému, ktoré nemožno vynútiť nijakou vonkajšou inštanciou.¹ Gesto odpustenia ustanovuje určitú rovnosť medzi odpúšťajúcim a tým, kto mu ublížil. Nie je prejavom moci nad druhým a obmedzenia jeho slobody, no ani zárukou, že vinník sa polepší a nezotrvá naďalej vo svojej nenapraviteľnosti. Naproti tomu politika sa vzťahuje na výkon moci v organizovanej spoločnosti v záujme dosiahnutia určitých cieľov; je teda sférou „obmedzenej slobody“ (Lévy 1993, 27). Politický poriadok súvisí so sieťou inštitúcií, ktoré sú nevyhnutné na regulovanie vzťahov moci a podriadenosti, aby sa spoločnosť udržala pohromade. Preto sa odpustenie zo svojej podstaty vzdáva politike.²

Odpustenie ako politický problém sa v morálno-filozofických debatách objavilo v súvislosti s realitou absolútneho zla, s uznaním neodpustiteľného, ktorého symbolom sa stal holokaust. Paradoxne práve fakt existencie neodpustiteľného (nielen v po-

¹ Objasniť pojem odpustenia, preniknúť k jeho podstate, je filozofická otázka. Podľa H. Arendtovej odpustenie, tento pôvodne náboženský pojem, má miesto aj v oblasti ľudských záležitostí – z dôvodu nezvratnosti dôsledkov konania, ktoré by bez odpustenia z človeka navždy urobili obeť toho, čo raz vykonal (pozri Arendt 2012, 251). Z povojnových mysliteľov prvotnú zásluhu na precizovaní odpustenia ako filozofického pojmu má V. Jankélévitch, ktorý „pravé“ odpustenie zakotvil v „hyperbolickej etike“, etike presadzujúcej sa nad rámec záväzkov a noriem, pričom vyzdvihol tri jeho základné rysy: ide o *udalost'*, ktorá prichádza v určitom okamihu; ide o *osobný vzťah*, kde jedna osoba odpúšťa druhej; ide o bezdôvodný a bezodplatný *dar* urazeného tomu, kto ho urazil (Jankélévitch 1967, 12; 1996, 10). Na Arendtovej myšlienku neponchať vinníka spútaného dôsledkami jeho konania nadviazal Ricœur. Ten však podstatu odpustenia videl v možnosti „*oddeliť*“ konajúceho od jeho činu“ (Ricœur 2000, 637), a nielen od dôsledkov tohto činu. Veril totiž, že schopnosti morálneho subjektu sa nevyčerpávajú jeho zlými skutkami, pretože jeho potenciál je väčší, ako ukazujú jeho viny a pochybenia.

² Debata, o ktorú sa opiera tento článok, vychádza z predpokladu, že politiku v zásade určujú mocenské vzťahy. Prirodzene, politiku možno chápať aj širšie – a to cez koncepciu občianstva a verejného (politického) života – a v tomto rámci uchopiť odpustenie ako svojou povahou politický fenomén. Tak ho určuje H. Arendtová, ktorá o odpustení uvažuje v súvislosti s konaním, z jej hľadiska ústredným politickým pojmom. Schopnosť vykúpiť sa z nezvratnosti dôsledkov vyplývajúcich z nepredvídateľnosti konania podľa Arendtovej závisí od spolubytia s inými a s rešpektom voči iným v širokej oblasti ľudských záležitostí. Arendtová osobitne vyzdvihuje potenciál odpustenia zachovať slobodu konajúcich a vymaniť ľudské vzťahy zo zajatia minulosti, ktorá ich rozkladá. Naproti tomu Jankélévitch, ku ktorého koncepcii odpustenia sa prihlasujeme, nezdiera optimizmus spojený so začlenením odpustenia do politickej roviny. Podľa neho napriek všemocnosti odpustenia existuje hranica, ktorá je pre odpustenie neprekročiteľná, a to bez ohľadu na jeho možný politický, spoločenský či psychologický prínos – touto hranicou sú zločiny proti ľudskosti, právne kvalifikované ako nepremlčateľné. Jankélévitch definuje odpustenie ako osobný (intersubjektívny) vzťah, a nie ako vzťah politický. V texte sa usilujeme domýšľať konzekvencie tohto chápania odpustenia v súvislosti s politikou.

dobe zločinu holokaustu, ale aj nových vojnových zločinov, zločinov genocídy a etnických čistiek, masívneho porušovania ľudských práv, pedofílie...) pohýňa politikov k tomu, aby siahali po „jazyku“ odpustenia. Robia to s vedomím, že na určité zločiny je každá spravodlivosť krátka, pretože pokiaľ ide o charakter týchto zločinov a ich dôsledky pre obeť, tieto zločiny sú doslova nevykúpiteľné. Otázka odpustenia sa totiž neohlasuje tam, kde ide o malé prehrešky a neúmyselné či ospravedlniteľné *faux pas*. Sebaobviňovanie, ľútosť, ospravedlnovanie i prosby o odpustenie sa objavujú tam, kde existuje vážna vina, neodpustiteľné zlo. Mnohí autori na čele s Jankélévitchom však možnosť odpustenia zavrhnú v momente, keď sa táto otázka objavila v právno-politickom kontexte, ktorý sa týkal nacistických vojnových zločinov a zločinov holokaustu. Zamietli ju nielen z politicko-právneho hľadiska, pre právnu nepremlčateľnosť týchto zločinov, ale aj z morálnych dôvodov – pre metafyzické zlo v nich obsiahnuté, čiže pre utrpenie špecifického druhu, zrodené z vedomého úmyslu odňať časti ľudského rodu právo existovať, poprieť v druhom ľudskosť človeka. V Jankélévitchových očiach po holokauste neexistuje nijaký, ani morálny dôvod odpustiť tieto zločiny, a to nielen pre ich extrémne neľudský charakter a absenciu ľútosti zo strany páchatel'ov, ale aj preto, že ich obeť, ktoré jediné by mali právo odpustiť, sú mŕtve: „Odpustenie zomrelo v táboroch smrti“ (Jankélévitch 1986, 50). Iní autori, ako Derrida, sa naopak usilovali premyslieť možnosť odpustenia práve v dejinnej situácii, ktorá ho znemožnila; pokúšali sa presvedčiť, že zmysel odpustenia ako nadprávneho aktu sa napĺňa v odpustení neodpustiteľného. Totiž z určitého hľadiska³ sa odpustenie uznáva za „čisté“ len v jeho nepodmienenom formáte – bez ohľadu na to, či na zločin existuje adekvátne odpoveď v podobe primeraného trestu (teda či zločin je odpykateľný) a či vinník požiadal o odpustenie. Pre Derridu jedine neodpustiteľné je naozajstným testom toho, či to s odpustením myslíme úprimne. „Odpustenie má svoj *zmysel* (pokiaľ si skutočne má zachovať *zmysel*, čo nie je to isté), nachádza svoju *možnosť* odpustiť práve tam, kde je vyzvané robiť ne-možné a odpúšťať neodpustiteľné“ (Derrida 2005, 30 – 31). Derrida zároveň jednoznačne vylúčil možnosť založiť právo alebo politiku na odpustení. A to jednak preto, že aj v šľachetnom geste toho, kto ponúka zmierenie alebo amnestiu, tuší strategické či politické kalkulovalie; a jednak preto, že právno-politické prepáčenie trestu, čo je inštitucionálny akt, nie je to isté čo odpustenie v jeho medziosobnej dimenzii. „Akonáhle do toho vstúpi tretí, môžeme ešte hovoriť o amnestii, zmierení, náprave škôd, atď. Ale nie v prísnom zmysle slova o odpustení“ (Derrida 2001, 117; čes. 2003, 112).

³ Ide o hľadisko inšpirujúce sa tým rozmerom abrahámskej tradície odpustenia, ktorý zdôrazňuje myšlienku bezmedzného, nepodmieneného odpustenia, udeleného vinníkovi bez akejkoľvek protihodnoty, na rozdiel od odpustenia spájaného s podmienkami, ako ľútosť, uznanie viny, prosba o odpustenie.

Napriek týmto námietkam (teoretikom odpustenia dobre známym) sa nedá prehliadnuť fakt, že termíny vina, ľútosť, ospravedlnenie, zmierenie (ktoré predstavujú pojmové „okolie“ odpustenia, hoci sú významovo rozdielne), sa v politike udomácnili. Paradoxne zaznievajú často z úst tých politikov, ktorí nemajú nič spoločné s minulými zločinmi, no sú ochotní prevziať za ne časť politickej zodpovednosti. Ba dokonca v ostatných desaťročiach sme svedkami znásobovania týchto prejavov, a to nielen v cudzích krajinách a na iných kontinentoch, ale aj u nás.⁴

Úsilie včleniť odpustenie do roviny politiky a uznať ho za legitímne politické gesto vyvoláva celý rad otázok. Tá kľúčová znie: Je možné niečo také ako odpustenie, teda pojem a akt, ktorý sa pôvodne týka roviny vzťahov „tvárou v tvár“, preniesť do politickej a inštitucionálnej oblasti bez rizika, že to zdeformuje jeho pôvodný zmysel? S touto otázkou súvisia ďalšie: Existuje nadosobná kolektívna inštitúcia, ktorá by bola oprávnená odpustiť povedzme v prípadoch, keď sa politik v mene svojho národa verejne ospravedľuje inému národu za kolektívne zločiny spáchané na príslušníkoch tohto národa v minulosti, alebo keď sa pred svojím vlastným národom kajú za zločiny svojich politických predchodcov? A ako toto premiestnenie rétoriky vlastnej odpustenia na úroveň politiky vnímajú obeť? Dokážu preživšie obeť kolektívne páchaného násillia a masívneho potláčania ich ľudských práv tieto verejné prejavy ľútosti a ospravedlnenia z úst politikov akceptovať? Dá sa na tomto základe povzniesť ponad osobne prežitú potupu a gestom veľkodušného omilostenia kajúcnika, vystupujúceho v mene pôvodcov zločinov, znovu nadobudnúť svoju zhanobenú česť a dôstojnosť? Neriskujeme, že začlenením do politiky sa odpustenie zmení na frašku? Nie je predstava odpustenia ako kolektívneho politického gesta čírou fikciou? Nemá pravdu Derrida, keď naznačuje, že prenesenie jazyka odpustenia s jeho duchovnou dimenziou z osobnej sféry do verejného a politického priestoru môže evokovať niečo iné, než za čo sa vydáva? Ved' verejný rituál ľútosti, navonok signalizujúci zmenu postoja k minulým zločinom a prejavovaný za účelom očakávaného odpustenia, oddeľuje len tenká hranica od druhu výhodného výmenného obchodu. No predsa len je tu pochybnosť: dá sa s istotou tvrdiť, že odpustenie nemá s oblasťou politiky nič spoločné, že nemá na politiku, ktorá sa usiluje o normalizáciu vzťahov po prekonaných konfliktoch, nijaký účinok?

⁴ Najaktuálnejší príklad: Súčasný predseda Národnej rady SR Boris Kollár (Sme rodina) sa oficiálne ospravedlnil Gréckokatolíckej cirkvi za jej protizákonné a nedemokratické postavenie mimo zákona pred sedemdesiatymi rokmi. Kollár sa ospravedlnil aj všetkým občanom, ktorých základné práva boli v tom čase významne poškodené štátnou mocou. Pozri na: <https://www.webnoviny.sk/predseda-parlamentu-kollar-sa-ospravedlnil-greckokatolickej-cirkvi-za-nepravosti-z-minulosti/> (Navštívené: 25. 5. 2020).

Na otázku, či odpustenie má zmysel ako politické gesto, dodnes nie sú jednotné názory. V rámci súčasnej filozofickej debaty o odpustení medzi frankofónnymi autormi⁵ časť filozofov súhlasí s projektovaním symbolickej „ekonómie“ odpustenia do oblasti politiky. Tí najodvážnejší sa neboja pripísať odpusteniu vlastnosť užitočného politického a diplomatického nástroja normalizácie vzťahov po ukončení politického konfliktu – keďže v uplatnení trestnej spravodlivosti tušia možný zdroj nového násillia. Vyzývajú preto na odhodenie predsudkov, ktoré odpustenie uzatvárajú do rámca intímneho interpersonálneho vzťahu. Na opačnom póle názorového spektra stoja tí, ktorí váhajú, respektíve odmietajú priznať odpusteniu v politike legitímne miesto najmä z obavy, že presadením odpustenia do pôdy, ktorá zahŕňa ako svoje nevyhnutné zložky násillie a inštrumentálny prístup k riešeniu sporov, sa prekrúti jeho vnútorná hodnota. Ba dokonca vyjadrujú pochybnosť, či sa odpustenie v politických a sociálnych zmierovacích procesoch po kolektívne páchaných zločinoch nestáva prostriedkom na posvätenie beztrestnosti, a teda porušením demokratického princípu rovnosti pred zákonom.

S. Lefrancová – ktorá termín *politiky odpustenia* použila ako názov svojej rozsiahlej sociologicko-filozofickej práce, venovanej problematike hľadania východísk zo situácií politického násillia (Lefranc 2002) –, naznačuje, že túto otázku treba brať vážne. Dôvod je jednoduchý: rétorika odpustenia v politike existuje, ba dokonca sa stáva dominantnou podobou debát o spravodlivosti, na základe ktorých sa nové demokracie pokúšajú obnoviť svoj vzťah ku konfliktnej minulosti. Zámerom článku je preskúmať argumenty *pro* aj *kontra*, objavujúce sa v debate o odpustení ako o politickom akte, a zistiť, ktorá z protikladných pozícií argumentačne obstojí, respektíve či v porovnaní s nimi existuje aj iná obhájiteľná alternatíva. Kľúčovým bodom sporu o odpustenie v politike je otázka, či možno využiť odpustenie ako strategický politický nástroj, a zároveň zachovať jeho zmysel, jeho morálnu hodnotu.

Odpustenie ako politický nástroj

Myšlienka, že odpustenie je dôležitý politický nástroj pri hľadaní východiska z konfliktných situácií vnútri štátu alebo medzi štátmi, nie je nijako samozrejma. Väčšinu ľudí táto myšlienka pretavená do praxe vyrušuje. Nie je im napríklad celkom jasné, prečo by sa na základe politického rozhodnutia malo *en bloc* odpúšťať vinníkom, ktorí

⁵ Na debatu frankofónnych autorov o odpustení sa tu sústreďujeme okrem iného preto, že impulz na otvorenie a rozvinutie tejto debaty na pôde filozofie po druhej svetovej vojne vyšiel z textov V. Jankélévitcha *Imprescriptible* (1986) a *Le pardon* (1967), ako aj z následnej polemiky Derridu s Jankélévitchom a z úvah Ricceura. Práce týchto autorov na tému odpustenia možno dnes pokladať za referenčné nielen vo francúzskom, ale aj v medzinárodnom kontexte. (Porovnaj napríklad zborník z medzinárodnej konferencie *Vladimir Jankélévitch and the Question of Forgiveness*, ed. A. Udoff, 2013).

o odpustenie ani nežiadali (tzv. generálny pardon).⁶ A ak majú ľudia pochybnosti o správnosti politiky odpustenia povedzme v prípadoch odpustenia dlhov, zrušenia exekúcií či uplatnenia inštitútu politickej amnestie (ktorý umožňuje prezidentovi či prezidentke hromadné odpustenie trestov za určité trestné činy), z akých dôvodov by mali mať pochopenie pre takúto politiku v súvislosti so závažnými kolektívne páchanými zločinmi? A akej reprezentatívnej autorite (politickej, inštitucionálnej) by malo byť priznané právo odpustiť, prípadne vyzývať obeť kolektívnych zločinov na odpustenie vinníkom, alebo toto odpustenie od nich vyžadovať povedzme z hľadiska „vyššieho“, politického záujmu – v mene zjednotenia spoločnosti rozdelenej minulými nepravosťami a utrpením? A predsa časť morálnych filozofov prinajmenšom zaváha v momente, keď by mali každú možnosť odpustenia v politike definitívne vylúčiť. Venujme preto najprv pozornosť logike uvažovania a argumentom tých autorov, ktorí sú presvedčení, že odpustenie má nielen osobnú dimenziu, ale aj významné miesto v registri politických nástrojov.

Podľa P. Hazana sa na prvý pohľad nič nejaví vo väčšom protiklade ako praktická politika a odpustenie, no dá sa ukázať opak: že „odpustenie je politický a diplomatický nástroj, ktorý sa využíva tak na medzištátne, ako aj na vnútropolitické ciele“ (Hazan 2012, 82). Hazan inšpirovaný realistickým prúdom medzinárodnej politiky (kde politika sa chápe ako doména konfliktu) verí, že cieľom odpustenia v politike je „prostredníctvom uznania minulých zločinov a verejného vyjadrenia pokánia pozitívne transformovať vzťah so štátom alebo so spoločenstvom, ktoré sa stali obeťou týchto zločinov“ (Hazan 2012, 82). Hazan pritom neopomína výstrahu Derridu, podľa ktorého znásobenie scén ľútosti na politickej scéne často so sebou nesie pretváрку, teatrálnosť či kalkulovanie. No napriek tomu neváha priznať prejavom ľútosti (ako predpokladu odpustenia) v politike legitímne miesto. Spolieha sa na to, že „pomery v politike sú v zásade určované mocenskými vzťahmi, zatiaľ čo ľútosť ruší túto logiku konfrontácie. Zavádza prvok, ktorý pozastavuje silový vzťah. Mení podmienky diskusie medzi stranami a práve táto rekonfigurácia vzťahu prináša výhody. Strana, ktorá prostredníctvom ľútosti verejne priznala svoju vinu, koná *zdanlivo* proti svojim záujmom. Tým, že sa ocitla v pozícii slabosti, keď vzala svet za svedka, potvrdzuje poškodenému štátu alebo spoločenstvu, že už nie je tá istá, že odteraz je iná, odpútaná od zločinu, ktorý odsudzuje a ktorý odteraz na seba preberá ako súčasť svojho dedičstva. Týmto vyzýva poškodenú stranu, aby prehodnotila svoj vzťah. Jej prestíž a jej

⁶ Napríklad z prieskumu agentúry Stem / Mark pre Českú asociáciu veriteľov, zverejneného 18. 9. 2019 na Novinky.cz, vyplýva, že Česi nechcú odpúšťať dlžníkom dlhy, ale dali by im možnosť si ich odpracovať. Pomoc zo strany štátu by občania poskytli ľuďom, ktorí sa do dlhovej pasce dostali za nešťastných okolností, ako je dlhodobá choroba alebo strata zamestnania. Treba podotknúť, že prieskum sa konal zhruba pol roka pred svetovou pandémiou spôsobenou koronavírusom Covid 19, ktorá zásadne zmenila dlhové pomery domácností.

legitímnosť vychádzajú posilnené týmto aktom ľútosti, ak je dobre vykonaný“ (Hazan 2012, 82). P. Hazan nie je jediný, kto vsádza na význam odpustenia ako politického nástroja. G. Causse sa usiluje ukázať, že odpustenie prekročením prahu individuálneho náboženského vedomia smerom k politike od päťdesiatych rokov minulého storočia postupne nadobúda nový inštitucionálny zmysel; a že práve v inštitucionálnych formách odpustenia možno znovu nájsť zabudnuté základné prvky našich tradícií odpustenia. Causse dokonca tvrdí, že aj keď sa odpustenie neredukuje na jeho inštitucionálnu figúru, „bez odpustenia by inštitúcie nemohli uzrieť svetlo sveta ani pretrvať“ (Causse 2016, 260). Obe tieto teoretické vízie sa opierajú o konkrétne príklady z nedávnych dejín aj zo súčasnej politickej praxe štátov alebo spoločností, ktoré hľadajú východisko zo situácií násilia. Empirické hľadisko im má poskytnúť účinný argument na potvrdenie tézy o existencii politického, respektíve inštitucionálneho odpustenia.

Jedným z prejavov odpustenia v politike má byť jeho využitie v podobe „*podmienky návratu k štátnej zvrchovanosti*“ (Hazan 2012, 84) a ako nástroja ustanovenia diplomatických vzťahov bezprostredne po druhej svetovej vojne (Causse 2016, 258). Totiž podmienkou umožňujúcou návrat Nemecka k úplnej zvrchovanosti a ustanovenie diplomatických vzťahov s mladým izraelským štátom bolo uznanie zodpovednosti za utrpenie Židov počas vojny a uhradenie vojnových reparácií zo strany Nemcov. Pravda, proti spojeniu reparácií s odpustením treba namietnuť, že stavia na mylnom predpoklade, akoby prijatie odškodnenia stranou, ktorá utrpela ujmu, bolo gestom odpustenia.

Inou formou pokladanou za uplatnenie odpustenia v politike má byť jeho využitie ako *nástroja normalizácie medzištátnych vzťahov*. Táto predstava sa odvoláva na známe gesto kancelára Willyho Brandta, ktorý v roku 1970 pri príležitosti podpisu nemecko-poľskej zmluvy vo Varšave pokľakol pred pamätníkom hrdinov židovského geta, a hoci sám nevinný, symbolickým gestom pokánia prevzal pred celým svetom na svoje plecia bremeno viny za zločiny nacistického Nemecka. Hazan toto gesto vníma ako prosbu o odpustenie za nacistické zločiny. „Willy Brandt symbolicky nakreslil deliacu čiaru medzi minulosťou a prítomnosťou a vytvoril novú identitu Nemecka tým, že celú jeho temnú minulosť prevzal na seba. Táto identita po odpustení spriehľadnila vzťahy k minulosti a od tej doby uľahčila politické a ekonomické kontakty s krajinami, ktoré trpeli pod nacizmom“ (Hazan 2012, 85). Tu však treba spresniť, že gesto ospravedlnenia zo strany reprezentanta krajiny bývalého agresora je síce vedené „logikou“ odpustenia (totiž ospravedlnenie je súčasťou prosby o odpustenie, ktorá prináleží agresorovi), no odpoveďou na toto gesto, akokoľvek úprimné, nemôže byť odpustenie. Odpustenie prichádza len od obete, od urazeného. Pri politicky prejavom akte ospravedlnenia je však sporný adresát – nie sú ním priame obete, ale spoločnosť ako celok, národ ako taký, minulé aj prítomné generácie...; a preto rovnako

spornou a ťažko zodpovedateľnou zostáva otázka Kto má odpustiť?, najmä keď obeť sú mŕtve.

A do tretice uveďme ešte jeden zo série príkladov, ktoré z hľadiska Hazana aj Caussa majú slúžiť ako argument potvrdzujúci politický vplyv odpustenia. Ide o domnelé využitie odpustenia ako *nástroja občianskeho zmierenia* (Hazan 2012, 87), rešpektíve dosiahnutia jednoty spoločnosti prostredníctvom svedectva a pozdvihnutia obetí (Causse 2016, 262 – 263). Obaja autori v tejto súvislosti narážajú na fakt, že v deväťdesiatych rokoch sa odpustenie stalo integrálnou súčasťou nástrojov prechodovej spravodlivosti⁷ uplatňovanej v štátoch, ktoré sa vymanili z obdobia masívneho potláčania ľudských práv. Za jeden zo spôsobov využitia odpustenia v prospech zmierenia pokladajú ustanovenie Komisie pre pravdu a zmierenie v Juhoafrickej republike a inde s ich nástrojmi, akými boli uznanie statusu obeť, odstránenie závoja mlčania o zločinných udalostiach prostredníctvom osobných výpovedí obeť, odškodnenie obeť a podmienená amnestia pre vinníkov za predpokladu, že títo uznajú svoju vinu na zločinoch spojených s režimom apartheidu.

Problém so začlenením odpustenia do politiky tkvie v tom, že strategická dimenzia odpustenia by nemala byť viditeľná, ak sa tento nástroj nemá chápať len ako cynické kalkulovanie, zbavené akejkoľvek morálnej hodnoty. Z hľadiska P. Hazana otázka stojí takto: „Aké je najoptimálnejšie riadenie odpustenia, keď vieme, že ľútosť, ak by sa javila iba ako zisťná, stráca svoju hodnotu?“ (Hazan 2012, 89) Odpoveď nachádza v dvoch rozdielnych príkladoch politického riadenia odpustenia. Jedným je činnosť zmienenej Komisie pre pravdu a zmierenie v Juhoafrickej republike: Z obavy, že by sa žiadosti páchatel'ov zločinov apartheidu o odpustenie obmedzili na „komédiu ospravedlnenia“, páchatelia získali amnestiu výmenou za priznanie, avšak bez nevyhnutnosti oľutovať svoj čin. Bremeno odpustenia sa tak prenieslo z páchatel'ov (ktorí sa nemuseli ospravedlňovať) na rodiny obeť apartheidu. Tento transfer odpustenia na obeť, sám osebe morálne problematický, bol pre mnohé obeť neprija-

⁷ Zaužívaný termín *prechodová spravodlivosť* (fr. *la justice transitionnelle*; angl. *transitional justice*, korektný slovenský ekvivalent by mohol byť *spravodlivosť prechodného obdobia*) sa používa na označenie všetkých opatrení, ktoré politický režim, zavedený bezprostredne po ozbrojenom konflikte alebo po politickej kríze, využil na riešenie masového násillia a / alebo systematického porušovania ľudských práv, aby uľahčil zmierenie a podporil nastolenie právneho štátu a demokracie. Ide o vynájdenie nových postupov tam, kde na riešenie konfliktov nepostačovali bežné súdne inštitúcie a trestná spravodlivosť. Detailnejšie pozri Turgls (2015, 333 – 342) V rámci súdnych alebo mimosúdnych konaní sa využíva aj *restoratívna* (obnovujúca) *spravodlivosť* (fr. *la justice restauratrice*, angl. *restorative justice*), ktorá sa netýka štátu, ale obeť a páchatel'ov. Cieľom tejto formy spravodlivosti je poskytnúť zadosťučinenie obeť (najmä morálne a emocionálne) a priviesť páchatel'ov k tomu, aby si uvedomili zodpovednosť za svoje zločiny a prejavili empatiu voči obeť, s konečným cieľom prispieť k zachovaniu mieru a bezpečnosti v spoločnosti. (K rozdielom medzi trestnou a restoratívnou spravodlivosťou detailnejšie pozri Lecomte (2012, 223 – 235.)

teľný, a preto ho odmietli uposlúchnuť. Iný spôsob zvolil Medzinárodný súdny tribunál, ktorý naopak vyzýval páchateľov vojnových zločinov, aby uznali svoju vinu a prejavili ľútosť výmenou za zníženie trestu. Dôraz sa kládol na priznanie vinníkov, takže prokurátor už nemusel dokazovať vinu. Hazan z toho vyvodzuje, že odpustenie, ak sa správne používa, predstavuje účinný politický a diplomatický nástroj. Podľa neho nielenže môže zmeniť vzťah s poškodenou komunitou, ale má svoj podiel aj na redefinovaní národných hodnôt a étosu (Hazan 2012, 90). Faktom však je, že v prípade Komisie pre pravdu a zmierenie páchateľa zločinov nemuseli prejavíť nijakú ľútosť, ba komisie dokonca ani nečakali, že obeť týmto páchateľom odpustia. Popri tejto výhrade treba zdôrazniť, že odpustenie nemôže byť vecou štátnej inštitúcie a nemôže byť obeti nanútené zvonka, pokiaľ sa nemá spreneveriť vlastnému zmyslu ako výnimočnému osobnému aktu.

Odmietnutie politickej hodnoty odpustenia

Predstava odpustenia ako politického gesta vyvolala silné námietky už v prvých desaťročiach po druhej svetovej vojne, keď požiadavka obnoviť spoločenské pomery v krajinách, ktoré sa vynaňovali z vojnovkej katastrofy, narážala na nevyhnutnosť vyrovnáť sa s vojnovými zločinmi, osobitne so zločinom holokaustu, medzinárodne právne kvalifikovaným ako zločin proti ľudskej. Predstavu o politickej hodnote odpustenia dodnes spochybňuje otázka: Čo sa stane s etickou dimenziou odpustenia, kam sa posunie jeho zmysel, ak toto odpustenie začleníme do politiky? R. Chaouad, poučený Derridovou kritikou účelového odpustenia, upozorňuje, že hoci svetová geopolitická scéna po druhej svetovej vojne aj so zločinmi, ktoré boli v nej spáchané, vstúpila do éry odpustenia, systematizácia odkazu na odpustenie ako spôsob riadenia situácií politického postnásilia predsa len riskuje, že sa tento zdroj vyčerpá, ba dokonca že sa zruší výnimočný, jedinečný a udalostný charakter odpustenia. Pripomína tiež, že opakovaním by sa odpustenie mohlo zmeniť na banálny akt, čo by viedlo k zabudnutiu na to, že časový horizont odpustenia nemožno zamieňať s prítomnosťou právneho a politického poriadku, vyplývajúceho z dohody alebo zmluvy (Chaouad 2012, 53).

Proti použitiu slova *odpustenie* v spojení *politické odpustenie* otvorene namieta aj D. Rondeauová. Jej výhrady sú dvojakého druhu: jednak konceptuálne a jednak sémantické. Konceptuálny problém tkvie v tom, že začlenením odpustenia do politiky sa menia jeho základné rysy. Prítom definícia pojmu odpustenie vylučuje možnosť jeho inštrumentalizovania, jeho účelového využívania. Išlo by totiž o rozpor s „hyperbolickou“ etikou, v rámci ktorej odpustenie má byť bezodplatným darom obeť vinníkovi. Sémantické pochybnosti súvisia so samotným výrazom *politika odpustenia*. Tento výraz sa v skutočnosti používa na označenie aktov ospravedlnenia, respektíve

žiadostí o odpustenie zo strany vinníka. Nejde teda o samo odpustenie, pretože to prináleží len obeti. Ťažkosť, ako ju vidí D. Rondeauová, spočíva v nasledovnom: „Výraz *politika odpustenia*, tým, že trvá na slove odpustenie, ponecháva celú váhu kolektívneho zmierenia na osobách, od ktorých sa očakáva odpustenie, akoby od nich závisel osud národa. Vyvíja teda neprimeraný nátlak na obeť namiesto toho, aby sa prezentoval ako etická požiadavka adresovaná bývalým katom“ (Rondeau 2017, 74).

Chaouad aj Rondeauová uznávajú, že *politiky odpustenia* odpovedajú na pragmatický imperatív zmierenia. No analýza tých istých príkladov, na aké sa odvolávajú zástancovia idey politického odpustenia (Komisia pre pravdu a zmierenie v Juhoafrickej republike a inde), ich privádza k opačným záverom, pokiaľ ide o rolu odpustenia v politike. Totiž aj keď sa tieto dva poriadky, poriadok odpustenia a poriadok zmierenia, v rámci politik smerujúcich k obnoveniu sociálneho zmieru a koexistencie obyvateľstva po podstúpenom kolektívnom násilí zdajú byť spojené, treba uznať argument Chaouada, že štruktúra „logiky“ odpustenia nemôže splyvať s politickou a právnou logikou, ktorá je činná pri zmierovacích procesoch. Problémom by bolo nielen znejasnenie pojmu odpustenia, ale aj fakt, že začlenením do politického a právneho kontextu by sa odpustenie stalo synonymom beztretnosti a nespravodlivosti. Uplatniť na zločincov amnestiu ako domnelú formu odpustenia znamená zrieknuť sa výkonu spravodlivosti a dopustiť sa ďalšej nepravosti na obetiach zneuznaním ich práv a vymazaním pamäti v súvislosti s minulými zločinmi. Obete majú právo žiadať potrestanie páchatel'ov a nápravu ujmy, ktorú utrpeli, a to bez ohľadu na to, či sa napokon odhodajú osobne odpustiť zločincovi, ktorý im spôsobil utrpenie.

Odmietnutie myšlienky odpustenia ako politického gesta vyúsťuje do záveru, že v procesoch hľadania východiska zo situácií politického a vojnového násillia nehrá prioritnú rolu odpustenie, ale dôležité sú iné politické nástroje: ide skôr o politiky odškodnenia, respektíve zmierenia, a nie o politiky odpustenia. Inými slovami to znamená, že javy, ktoré sú svojou povahou rozdielne, nemožno merať jedným metrom. Významovo celkom odlišné pojmy ako zmierenie, reparácia, amnestia nemožno subsumovať pod pojem odpustenia. No naďalej zostáva otvorená otázka: Ako obnoviť spolužitie po kolektívne spáchaných zločinoch? Totiž retributívna spravodlivosť, ktorá vždy individualizuje vinu, naráža na svoje limity v prípadoch, keď zločiny boli spáchané kolektívne, a to nielen pokiaľ ide o možnosť stíhať všetkých páchatel'ov, ale aj pokiaľ ide o zastavenie reprodukovania kolektívneho násillia v inej forme.

Existuje aj iná alternatíva?

V rámci spektra názorov, týkajúcich sa otázky politického odpustenia ako východiska z konfliktnej minulosti, sa objavili prístupy, ktoré možno s istou dávkou intelektuálnej odvahy označiť za alternatívu voči nesúhlasným stanoviskám, ako aj voči agilnej

obhajobe odpustenia ako politického aktu. Tieto prístupy na jednej strane odmietajú možnosť urobiť z odpustenia minulých zločinov politickú požiadavku. Zdieľajú obavu, že včlenením do politiky by sa zmysel odpustenia prekrútil a podkopal by rozhodujúce miesto spravodlivosti. Politická sféra je najprv štruktúrovaná požiadavkou spravodlivosti (Valadier 2004, 71), a preto nie je možné nič také ako politické odpustenie, ktoré by ako nejaký *deus ex machina* mohlo vymazať nenávisť a vykúpiť spáchané zločiny (Lefranc 2002, 346). Odmietnutie politického inštitucionalizovania odpustenia tu ide ruka v ruke s odmietnutím prípadnej zámeny odpustenia s amnestiou, so zmierením, ba aj s lustráciou.⁸ Totiž aj spôsob mimosúdneho „očistenia“, akým sú lustrácie, by niekoho mohol zvádzať k tomu, aby mu pripísal význam odpustenia – a to v prípade, keď výsledok lustrovania dotknutej osoby bol negatívny.

Na druhej strane tieto prístupy neprehliadajú fakt, že politická realita, zaťažená neodpustiteľným a v reakcii na to zlobou a nevráživosťou, ktorú toto neodpustiteľné naďalej živí vnútri spoločnosti aj navonok, si vynútila *vynájsť* nové formy politického stabilizovania spoločnosti po prekonaných konfliktoch. Upozorňujú na to, že včlenenie rétoriky odpustenia do oblasti politiky nie je náhodné: odhaľuje „nedostatočnosť mechanizmov pripísania zodpovednosti politickej a právnej povahy“ (Lefranc 2002, 349 – 350) a podnecuje premýšľanie o inej zodpovednosti, vtelenej do prechodovej spravodlivosti. Jadrom týchto prístupov je poukázanie na to, že myšlienka odpustenia má moc zabrániť spravodlivosti v návrate do sveta pomsty, najmä pokiaľ ide o jej rigidnosť, tvrdosť zákona voči slabým. Aspekt rozlišovania medzi rigoróznou spravodlivosťou a zmyslom pre spravodlivosť nachádzame tak u P. Valadiera, ako aj v prácach Sandrine Lefrancovej.

S. Lefrancová si uvedomuje, že ak sa „politické odpustenie“ – akokoľvek sa spojenie týchto termínov zdá absurdné – stáva dominantnou témou debát o spravodlivosti, znamená to, že od politik inšpirovaných myšlienkou odpustenia sa predsa len niečo očakáva (pozri Lefranc 2005, 51). Inými slovami, problém ako sa vyrovnáť s minulosťou štátneho násillia nezmysol s politikou vsádzajúcou na bežnú spravodlivosť s jej individualizujúcim prístupom, teda s uplatnením trestných sankcií proti individuálnym páchatelom zločinov. Z nášho hľadiska je zaujímavé, že Lefrancová v tejto súvislosti hľadá oporu vo filozofických textoch o odpustení, ktoré sa objavili po holokauste. Všimá si, že výraz *politika odpustenia* neoznačuje len politické prostriedky, ktoré využívajú vlády, respektíve medzinárodné organizácie ako nástroj na

⁸ Na možnú zámenu odpustenia s lustráciou upozornil P. Valadier (Valadier 2004, 71), pričom ide o postreh, ktorý je obzvlášť povšimnutiahodný v našom politickom kontexte. Lustrácie (pôvodne znamenajúce ceremóniu očistenia v starom Ríme) nadobudli svoj špecifický význam administratívnych bezpečnostných previerok osôb v niektorých postkomunistických európskych krajinách, kde viedli k vylúčeniu z verejných a politických funkcií tých, ktorí boli súčasťou vedenia štátu a jeho represívnych zložiek.

ukončenie konfliktu medzi obeťami a ich trýzniteľmi na upokojenie sporov o minulosť. Tento výraz v sebe odráža aj filozofický problém, ktorý vznikol z konfrontácie dvoch podôb odpustenia: „pravého“ odpustenia, teda odpustenia zbaveného akéhokoľvek postranného úmyslu, a odpustenia s podmienkami. A hoci by sme texty Jankélévitcha, Derridu a iných mohli čítať výlučne optikou zvýrazňujúcou v nich „čistý“ pojem odpustenia, vytvorený z kategorických fragmentov teológie a morálnej filozofie, v porovnaní s ktorými sa vládne politiky odpustenia môžu javiť ako „hanebné kompromisníctvo“, Lefrancová túto optiku nepokladá za samozrejmu. Naopak, vyzýva, aby sme vo filozofických a sociologických reflexiách o odpustení, zrodených po druhej svetovej vojne, hľadali také vymedzenie odpustenia, ktoré by bolo schopné objasniť formy jeho použitia v momente prechodu štátov k demokracii, a nie jeho fixný a *pravý* zmysel, ktorý by mal slúžiť ako ich meradlo (Lefranc 2002, 17).

Návrh S. Lefrancovej pokladáme za cenný preto, lebo vnáša do hry dôležitý argument na podporu myšlienky nepriameho, symbolického vplyvu odpustenia v politike bez toho, aby sa odpustenie instrumentalizovalo. Totiž debaty o odpustení v politike podľa našej mienky niekedy zostávajú visieť medzi dvoma krajnosťami – buď redukujú odpustenie na účelový politický, respektíve inštitucionálny nástroj, čím ho menia na jednoduchú politickú či diplomatickú stratégiu; alebo uzatvárajú odpustenie do sféry hyperbolickej etiky, čím spochybňujú možnosť, že by myšlienka odpustenia mala mať reálny dosah na oblasť ľudských záležitostí. Postačí však vrátiť sa k argumentácii obiahnutej v dnes už referenčných textoch o odpustení, zrodených v desaťročiach po holokauste, aby sme pochopili, prečo výzva odpútať sa od fixného zmyslu pojmu odpustenie má svoj dobrý *raison d'être*. V Jankélévitchovej eseji *Odpustenie* nájdeme indíciu, podľa ktorej odpustenie sa môže stať zdrojom inšpirácie pre „inú“ ako rigoróznú spravodlivosť tam, kde nepostačuje bežná spravodlivosť so svojimi sankciami. „Odpustenie v skutočnosti náleží do mimozákonnej, mimoprávnej oblasti našej existencie; tak ako spravodlivosť, a ešte viac než ona, je otvorením uzavretej morálky, je akousi aureolou obklopujúcou striktný zákon: neporušujeme niekedy úmyselne pravidlá prísnej spravodlivosti, aby sme zostali spravodliví?“ (Jankélévitch 1967, 16; čes. 1996, 14). Aj Derrida v rozhovore *Storočie a odpustenie* si všíma túto zvláštnosť práva, keď na jednej strane zdôrazňuje neredukovateľnosť „hyperbolickej“ vízie odpustenia (teda odpustenia rámcovaného etikou „nadmiery“, bezodplatnosti) na realitu pragmatických procesov zmierenia, no na druhej strane uznáva ich neoddeliteľnosť. A to v tom zmysle, že hyperbolickej etickej vízie odpustenia sa pokladá za akýsi referenčný horizont, inšpirujúci zodpovedné rozhodovanie na poli politiky a práva. „Aby sme mohli ovplyvniť *politiku* či to, čo ste nazvali *pragmatické procesy*, aby sme zmenili právo (ktoré sa teda nachádza medzi dvoma pólmi, *ideálnym* a empirickým..., treba sa odvolávať na to, čo ste práve nazvali *hyperbolickej etickej víziou*

odpustenia. ... len táto neochvejná požiadavka môže usmerňovať dejiny zákonov, evolúciu práva“ (Derrida, 2001, 125; čes. 2003, 120). K tomuto myšlienkovému prúdu sa svojou pozíciou prihlasuje aj S. Lefrancová. Z jej úvah vyplýva, že odpustenie je významným motívom debát o prechodovej spravodlivosti preto, lebo po holokauste sme konfrontovaní s neodpustiteľným, teda s neodčiniteľnými zločinmi, ktorých pôvodcovia konali ako zástupcovia štátu a ktorých obeť často neprežili. V tomto kontexte vznikajú nielen otázky, kto by mal odpustiť alebo či na spoločenské zmierenie postačuje bežná spravodlivosť, ale aj otázka politickej zodpovednosti štátu. Pre zástancov odpustenia ako politického nástroja na riešenie konfliktov je to zároveň podnet, aby zvažili nielen argumenty odmietajúce uznať odpustenie za politickú cnosť, ale aj tie, ktoré síce nie sú proti inšpirovaniu politiky jazykom odpustenia, ale trvajú na tom, aby sa politika a odpustenie chápali ako dva nezávislé poriadky.

Záver

Vráťme sa k otázke v názve tohto článku: Je odpustenie v politike realitou, alebo ilúziou? Nazdávame sa, že je realitou, pokiaľ týmto výrazom mienime teoretický diskurz, týkajúci sa tejto otázky (ktorý má nepochybne svoju dynamiku a význam); takisto je realitou, pokiaľ ním máme na mysli politickú rétoriku, ktorá sa inšpiruje „jazykom“ odpustenia. Presnejší termín pre túto politiku by však bol *politika ospravedlnenia*. Jej význam netreba podceňovať, hlavne pokiaľ ide o prevzatie časti politickej zodpovednosti za minulé zločiny. No jedným dychom sa žiada dodať, že verejné prejavy empatie zo strany politikov nezriedka čelia nástožčivej otázke, či sú úprimné a či nejde len o politické „divadlo“ na vyvolanie sympatií verejnosti a získanie politických bodov. Myšlienkou odpustenia sa inšpirovali aj politiky prechodovej spravodlivosti s jej mimosúdnyimi inštitúciami, akými v deväťdesiatych rokoch minulého storočia boli Komisie pre pravdu a zmierenie. Ani tu však nešlo o pravé odpustenie. Derrida upozornil, že „status Komisie pre pravdu a zmierenie je v tomto ohľade dosť nejednoznačný, rovnako ako diskurz Tutuho, ktorý osciluje medzi netrestnou a ne-právnou logikou *odpustenia* (hovori jej *obnovujúca*) a súdnu logikou amnestie“ (Derrida 2003, 117; čes. 2003, 112). Napokon, niečo ako „duch odpustenia“ možno zaregistrovať aj v rovine trestnej spravodlivosti, aj keď nie v podobe inštitucionálneho odpustenia. Tento moment si okrem Jankélévitcha a Derridu všimol aj Ricœur, ktorý v súvislosti s inštitúciami hovoril o akomsi „tajnom odpustení“ (fr. *l' incognito pardon*) (Ricœur 2000, 594). Nemal tým na mysli inštitucionalizovanie odpustenia, pretože inštitúcie musia zostať verné svojim záväzkom. Poukázal však na to, že súdy neponechávajú vinníka úplne napospas jeho

vine ani vtedy, keď spravodlivosť vylučuje možnosť odpustenia. Myšlienka „tajného odpustenia“ má byť len potvrdením toho, že aj vinníkovi, hoci je trestne stíhaný, prináleží vážnosť, tak ako každému človeku.

Paralelný systém restoratívnej (obnovujúcej) spravodlivosti, vynájdený na to, aby sa dôraz presunul na obeť, na ich práva a ich odškodnenie, na manifestovanie bolesti obetí pred páchatelom zoči-voči v mimosúdnych vypočutiach, a aby pohol páchatelov uznať svoju zodpovednosť za spáchané zločiny a prejavit ľútosť, ktorá by obetiam pomohla zmierniť ich utrpenie, je nepochybne užitočnou inštitúciou. Je však ilúziou spoliehať sa na možnosť priameho prenesenia odpustenia do roviny politiky alebo na možný prospech z takej inštitucionálnej formy kvázi odpustenia, akou je amnestia. A to nielen pre neprípustnosť zámeny odpustenia s niečím, čím toto odpustenie nie je a nemôže byť (povedzme s politikou sankcií, či už trestných alebo peňažných, s politikou ospravedlnenia alebo s politikou zmierenia či priamo s politickou inštitúciou amnestie), ale aj z iného dôvodu. Totiž prístup, ktorý počíta s tým, že odpustenie sa dá politicky „riadiť“, teda že ho možno inštrumentalizovať, využívať na ciele, ktoré sa naň nabaľujú zvonka, sa podľa našej mienky zakladá na chybnnej logike. Predpokladá totiž, že možno hrať na dvoch stoloch súčasne: sledovať kolektívny, politický účel odpustenia (napríklad zmierenie medzi znepriatelenými skupinami), no zároveň chcieť, aby si odpustenie aj na pôde politiky ako sféry kolektívnych mocenských vzťahov podržalo svoju zvláštnu povahu a intersubjektívne viazaný zmysel.

Odpustenie *ex definitione* je vzťah, ktorý sa týka dvoch osôb – urazeného a urážajúceho, obeť a vinníka. Obeť nemožno z tohto vzťahu vyňať, odsunúť, ani ju v ňom nahradiť nejakou nadosobnou kolektívnou inštanciou, na ktorú by mohlo byť delegované právo odpustiť páchatelom kolektívne spáchaných zločinov. Skutočné odpustenie preto nemôže byť politickým aktom. Ide o mimopolitický a mimoprávny vzťah. Explicitným svedectvom je prípad ženy, obeť apartheidu, ktorá odmietla odpustiť, pričom svoje odmietnutie odôvodnila tým, že na to nie je pripravená. Derrida v tejto súvislosti náležite poznamenal, že „anonymný štátny orgán alebo verejná inštitúcia nemôžu odpúšťať. Nemajú na to ani právo, ani moc; okrem toho by to nemalo nijaký zmysel. Zástupca štátu môže súdiť, no presne vzaté, odpustenie nemá so súdnym rozhodnutím nič spoločné. Dokonca ani s verejným alebo politickým priestorom“ (Derrida 2001, 118; čes. 2003, 113).

Odpúšťajúci neodpúšťa vinu, ale odpúšťa vinníkovi, pričom pamäť na zločin sa tým nevymazáva. V tom je rozdiel medzi odpustením a politicky využívanou amnestiou, ktorá vnútením svojho jazyka vedie k amnézii, k zabudnutiu na zločiny v mene „vyššieho“ záujmu, ale na úkor obetí. Vždy sa tu vynára otázka, akú cenu

zaplatí spoločnosť za „politické riadenie“ odpustenia, nech už by jeho cieľ bol akokoľvek ušľachtilý. Iste, je tu aspekt, na ktorý upozornil P. Sucharek – moment kríženia a vzájomných, hoci paradoxných praktických súvislostí odpustenia a zmierenia: „Keď začneme hovoriť o odpustení ako o udalosti, musíme túto udalosť ukotviť v účelovej praxi zmierenia; keď vyjasňujeme štruktúru zmierenia, môžeme jeho racionalitu podržať jedine v kontexte paradoxu odpustenia. Začať v praxi s jedným znamená prísť k druhému a naopak“ (Sucharek 2017, 425). No vo vzťahu k politickému zmiereniu toto tvrdenie neplatí. Politické zmierenie je dlhodobý proces, zatiaľ čo odpustenie ako udalosť medzi dvoma osobami je oddelené od politických cieľov. Pripustiť, aby sa tieto dve roviny – rovina odpustenia ako medziosobného vzťahu a politický proces zmierenia – zliali do nerozlíšiteľného celku (povedzme s úmyslom mravne povzniesť politiku), znamená inštrumentalizovať odpustenie čiže poprieť tak nielen princíp spravodlivosti, ale aj zásadu, ktorá odpusteniu dáva skutočný zmysel: jedine obeť je povolaná na to, aby odpustila.

Literatúra

- ARENDDT, H. (2012): *L'humaine condition*. Paris: Gallimard.
- CAUSSE, G. (2016): Le pardon, un geste politique? *Nouvelle revue théologique*, 138 (2), 257 – 272.
- DERRIDA, J. (2001): *Foi et savoir suivi de Siècle et le pardon (entretien avec Michel Wieviorka)*. Paris: Éditions du Seuil.
- DERRIDA, J. (2003): *Víra a vědení. Století a odpuštění (Rozhovor Michela Wieviorky s Jacquesem Derridou)*. Přeložil Pavel Bartošek. Praha: Mladá fronta.
- DERRIDA, J. (2005): *Pardoner: l'impardonnable et l'imprescriptible*. Paris: L'Herne.
- HAZAN, P.: (2012): La realpolitik du pardon. *Revue internationale et stratégique*, 4 (88), 81 – 90. DOI: <https://doi.org/10.3917/ris.088.0081>
- CHAOUAD, R. (2012): Le temps du pardon. *Revue internationale et stratégique*, 4 (88), 49 – 57. DOI: <https://doi.org/10.3917/ris.088.0049>
- JANKÉLÉVITCH, V. (1967): *Le pardon*. Paris: Aubier-Montaigne.
- JANKÉLÉVITCH, V. (1986): *L'imprescriptible*. Paris: Éditions du Seuil.
- JANKÉLÉVITCH, V. (1996): *Odpuštění*. Přeložil Zdeněk Kouřím. Praha: Mladá fronta.
- LECOMTE, J. (2012): La justice restauratrice. *Revue du MAUSS*, 2 (40), 223 – 235. DOI: <https://doi.org/10.3917/rdm.040.0223>
- LEFRANC, S. (2002): *Politiques du pardon*. Paris: Presses Universitaires de France.
- LEFRANC, S. (2005): Qu'attendre des politiques du pardon? In: Labelle, M., Antonius, R., Leroux, G. (sous la dir.): *Le devoir de mémoire et les politiques du pardon*. Québec: Presses de l'Université du Québec.
- LÉVY, D. J. (1993): *Politický řád*. Přeložily Libuše Měkutová a Jana Ogrocká. Praha: Slon.
- RICEUR, P. (1995): *Le juste*. Paris: Éditions Esprit.
- RICEUR, P. (2000): *La mémoire, l'histoire, l'oubli*. Paris: Éditions du Seuil.
- RONDEAU, D. (2017): Du pardon éthique au pardon politique: instrumentalisation ou élargissement du pardon? *Revue GenObs*, 1 (2), 72 – 99. Dostupné na: <file:///C:/Users/edite/Downloads/149-Article%20Text-354-1-10-20170803.pdf> (Navštívené 23. 4. 2020).
- SUCHAREK, P. (2017): Zmierenie nie je odpustenie. Chvála odpustenia. *Filozofia*, 72 (6), 417 – 428.

- VALADIER, P. (2004): Le pardon en politique. *Revue Projet*, 4 (281), 67 – 72. DOI: <https://doi.org/10.3917/pro.281.0067>
- TURGLS, N. (2015): La justice transitionnelle, un concept discuté. *Les cahiers de la justice*, 3 (3), 333 – 342.
- UDOFF, A. (ed.) (2013): *Vladimir Jankélévitch and the Question of Forgiveness*. Lanham: Lexington Books.

Táto práca vznikla v rámci projektu VEGA 2/0049/20 *K idei ľudských práv – koncepty, problémy, perspektívy*.

Dagmar Smreková
Filozofický ústav SAV
Klemensova 1
813 64 Bratislava 1
Slovenská republika
e-mail: dagmars1@seznam.cz
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6946-0134>